

rendszeresebb tanítása.¹¹ Nemcsak lélektani és logikai szempontok szólnak e mellett a tanmenet mellett, hanem a gyakorlatiaság, vagy a gimnáziumi tantervi utasítások szavával élve, az „életközelség” kívánalmái is. — Így válik ugyanis igazán a tanuló sajátjává az a közvetlen tapasztalata, hogy a tizedestörtekkel való számolás sok tekintetben előnyösebb. — Csak az ilyen tanmenet nyújthat számára természetes és közvetlen lehetőséget a folyton ismétlődő összehasonlításokra, következtetésként csak így jut arra a magaszerezte belátásra, hogy a tizedestörtekkel való számolás legtöbb esetben nem csupán a közönséges törtekkel való alapműveletek *nehézsége* miatt előnyös, hanem *lényegénél fogva* is célszerűbb.

Pénzes Zoltán.

Mennyiségtan.

A négyszögekről tanultak összefoglalása.

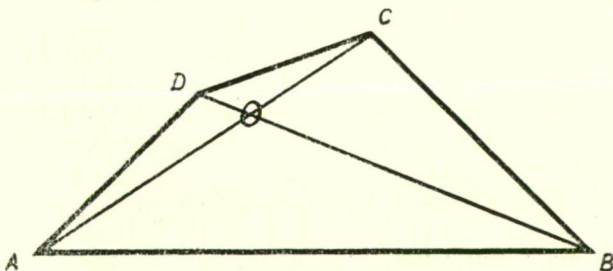
A polgári fiúiskola I. osztályában.

(Egy összefoglalás szempontjai a szaktanár részére.)

I.

Négyszögek.

Közös tulajdonságok: A négyszögnek négy csúcsa, négy oldala és négy szöge van. A négyszögben a szögek összege 360° . Minden négyszögben két átló húzható. Az átlók a négyszög szemközt fekvő csúcsait kötik össze. Bármelyik átló a négyszöget két háromszögre osztja. — A négyszög két átlója a négyszöget olyan négy háromszögre bontja, melyeknek közös csúcsa az átló metszéspontjában van.

1. ábra.

¹¹ Az ilyen tanmenet nem ellenkezik az új gimnáziumi tantervi utasításokkal sem. Ebbena tekintetben nem osztjuk dr. Vekerci Béla felfogását (Protestáns Tanügyi Szemle, 1936. jún.-i szám 241–251. o. „Megjegyzések a középiskolai mennyiségtanítás didaktikájához és methodikájához.”) De sorainkkal bizonyosságot tettünk követelése mellett, hogy a szemléltetést nem elég hangozttanunk, hanem az maradéktalanul kell a tanítási gyakorlatban alkalmaznunk. (245. old.)

A négyszögek háromfélék:

- a) paralelogrammák, (két pár oldaluk párhuzamos);
- b) trapezek, (egy pár oldaluk párhuzamos);
- c) trapezoidok, (egy pár oldaluk sem párhuzamos).

II.

Paralelogrammák.

A paralelogrammákban a szemközt fekvő oldalak párhuzamosak.

A paralelogrammák négy félék: a) négyzetek, b) téglalapok, c) rombuszok, d) romboidok.

Közös tulajdonságok:

- a) a szemközt fekvő oldalak egyenlők;
- b) a szemközt fekvő szögek egyenlők; az egyik oldalon fekvő szögek összege 180° ; a szögek összegé 360° ;
- c) az átlók kölcsönösen felezik egymást.

Sajátos tulajdonságok:

- a) az oldalak és szögekre nézve:

	derékszögű	ferdeszögű
egyenlőoldalu	négyzet	rombusz
egyenlőtlenoldalu	téglalap	romboid

A négyzet és a téglalap minden szöge adott, (90° -os). A ferdeszögű paralelogrammákban a szemközt fekvő szögek egyenlők, az egy oldalon fekvő szögek összege 180° , ezért a rombusz és a romboid egyik ismert szögéből a többi szög mérés nélkül is kiszámítható. Pl. egy ferdeszögű paralelogrammában az egyik szög: a) 50° , b) 125° , c) $75^\circ 45'$, hány fokos a többi szög.

A négyzetet egyik oldalából, — a téglalapot két szomszédos oldalából, — a rombuszt egyik oldalából és egyik szögéből, — a romboidot két szomszédos oldalából és az oldalak által bezárt szögből szerkesztettük meg.

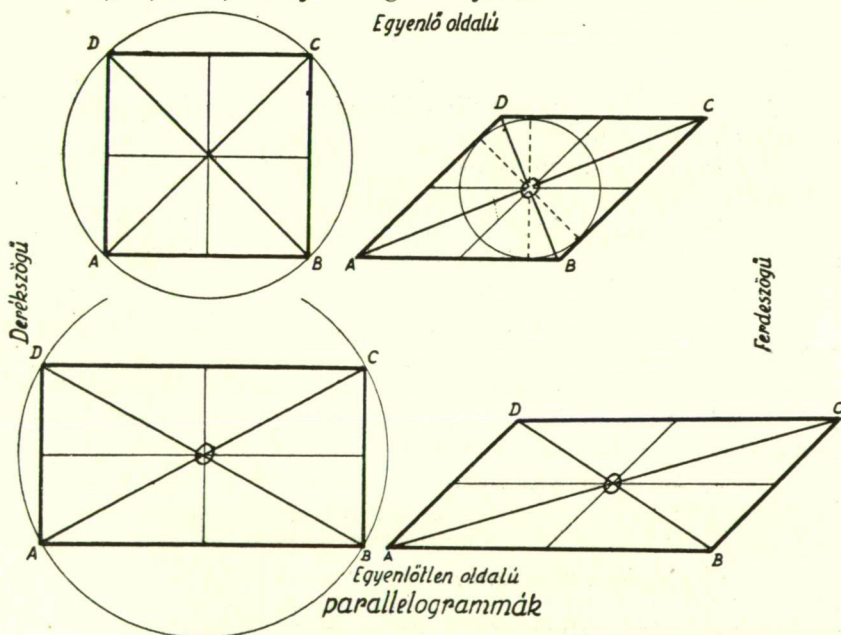
- b) az átlókra nézve:

	a z á t l ó k	
	egyenlők	nem egyenlők
az átlók merőlegesek egymásra	négyzet	rombusz
az átlók nem merőlegesek egymásra	téglalap	romboid

c) a szimmetriát, a körülírható és beírható köröket illetően:

szimmetrikus idom		kör rajzolható	
az átlókra	a középvonalra	az idom köré	az idomba
a négyzet		a négyzetnél	
a rombusz	a téglalap	a téglalagnál	a rombusznál
nem szimmetrikus idom a rombold		a rombold köré v. a romboldba kör nem rajzolható	

az a), b) és c) tulajdonságok rajzban:

2. ábra.

Az átlók a négyzetet négy egybevágó derékszögű egyenlőszárú háromszögre bontják,
 Az átlók a rombuszt négy egybevágó egyenlőtlen oldalú derékszögű „
 Az átlók a téglalapot négy egybevágó egyenlőszárú háromszögre „
 Az átlók a romboldot négy egybevágó egyenlőtlen oldalú háromszögre osztják,

melyek közül a két szembenfekvő háromszög egybevágó.
(A szembenfekvő egybevágó háromszögek közül kettő tompa-
szögű és kettő hegyesszögű ^{egyenlőszárú} ^{egyenlőlten oldalú} háromszög).

Az átlók ^{a négyzetben} ^{a rombuszban} a szemben lévő szögeket megfelelezik;

Az átlók ^{a téglalapban} ^{a romboldban} a szemközt fekvő szögeket olyan két
részre osztják, melyek közül a kisebbik szögrész a nagyobbik
oldal, a nagyobbik szögrész a kisebbik oldal mellett van.

A középvonalak ^{a négyzetet} ^{a téglalapot} ^{négyzetre} ^{téglalapra} ^{a rombuszt} ^{a romboldot} négy egybevágó ^{romboldra} osztják.

A ^{négyzet} ^{rombusz} területét úgy kapjuk meg, hogy az egyik oldal-
hossz mértékszámának a négyszeresét vesszük.

A ^{téglalap} ^{rombold} területét úgy kapjuk meg, hogy a két szomszéd-
os oldalhossz mértékszámainak összegét kétszer vesszük.*

III.

Trapezek.

*A trapezekben az egyik oldalpár párhuzamos, a másik
oldalpár nem párhuzamos.*

*A trapezek három félék: a) egyenlőszárú trapezek, b) de-
rékszögű trapezek, c) általános trapezek.*

*Közös tulajdonságok: a nem párhuzamos oldalakon fekvő
szögek összege 180° , a szögek összege 360° .*

Sajátos tulajdonságok:

a) származásra nézve:

az egyenlőszárú ^{az egyenlőszárú}
a derékszögű ^{trapezt a derékszögű} ^{háromszögből} származtatjuk,
az általános ^{az általános}
ha ezeket az idomokat az alappal párhuzamos egyenessel le-
metsszük.

b) az oldalakra nézve:

az egyenlőszárú ^{a nem párhuzamos oldalak egyenlők.}
a derékszögű ^{trapezben} ^{a nem párhuzamos oldalak általában nem egyenlők.}
az általános

c) a szögekre nézve:

az egyenlőszárú ^{a párhuzamos oldalon fekvő szögek egyenlők.}
a derékszögű ^{trapezben} ^{az egyik párh. oldalon fekvő szögek derékszögek.}
az általános ^{a szögek különbözök.}

Az általános trapez két ismert szögéből, az egyenlőszárú és derék-
szögű trapez egy ismert szögéből a többi szögeket mérés nélkül is kiszámít-
hatjuk. Pl. az általános trapezben az egyik párhuzamos oldalon fekvő két
szög a) 68° , 75° ; b) 120° , 135° ; c) $70^\circ 30'$, $115^\circ 45'$; az egyenlőszárú trapez egyik
szöge: a) $65^\circ 45'$, b) $100^\circ 45'$; a derékszögű trapez egyik szöge: a) 45° , b) $125^\circ 45'$;

* Az idomok területének meghatározása későbbi tárgyalást igényel.

hány fokosak a trapez többi szögei.

A trapezek közül az egyenlőszárú trapezt két szomszédos oldalából és a közbezárt szögből, — a derékszögű trapezt a párhuzamos oldalakból s az ezekre merőleges nem párhuzamos oldalból, — az általános trapezt két szomszédos oldalából, az általuk közbezárt szögből és a másik párhuzamos oldalból szerkesztettük meg.

a szimmetriát illetőleg:

az egyenlőszárú szimmetrikus
a derékszögű trapez nem szimmetrikus idom.
az általános

Az egyenlőszárú trapezben a szimmetria tengelye a nem párhuzamos oldalak felezési pontjait köti össze s azokra merőlegesen áll.

az átlókra nézve:

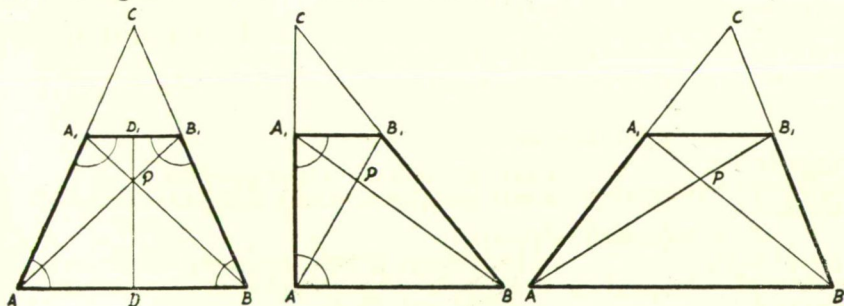
az egyenlőszárú átlói egyenlők.
a derékszögű trapez átlói nem egyenlők.
az általános

Az egyenlőszárú trapez átlóinak metszéspontja a szimmetria tengelyében van. Az átlók az egyenlőszárú trapezt olyan négy háromszögre bontják, melyek közös csúcsa a szimmetria tengelyében van s melyek közül az oldaléleken fekvő két egyenlőtlen oldalú háromszög egybevágó, a párhuzamos oldalon fekvők pedig olyan egyenlőszárú háromszögek, melyek a trapez szimmetri a tengelyére szintén szimmetrikusak.

a terület:

az egyenlőszárú trapez területét úgy kapjuk meg, hogy a két párhuzamos oldal hosszának összegéhez az egyik nem párhuzamos oldal hosszának kétszeresét hozzáadjuk.

A derékszögű trapez területét úgy kapjuk meg, hogy oldalaik hosszúságainak mértékszámait összeadjuk.

3. ábra.

IV.

Trapezoidok.

A trapezoidokban egyik oldalpár sem párhuzamos.

A trapezoidnak egyik különös alakja a sárkánynégyszög

vagy *deltoid*. Ilyen idomot akkor kapunk, ha két közös alapú, de különböző szárhosszúságú egyenlőszárú háromszöget egymás mellé illesztünk.

Közös tulajdonságok: a szögek összege 360° .

Sajátos tulajdonságok:

az oldalakra nézve: a deltoidban a 2—2 szomszédos oldal egymással egyenlő.

a szögekre nézve:

a deltoidban a nem egyenlő oldalak metszéspontjainál fekvő szögek egyenlők, az egyenlő oldalak találkozásánál fekvő szögek egyenlők.

Abból, hogy az általános négyszögben a szögek összege 360° , következik, hogy az ált. négyszög három ismert szögéből a negyediket mérés nélkül is kiszámíthatjuk. Pl. Valamely négyszögben a három ismert szög sorban, a) 70° , 80° , 120° ; b) $85^\circ 30'$, $115^\circ 40'$, $95^\circ 45'$, hány fokos a negyedik szög.

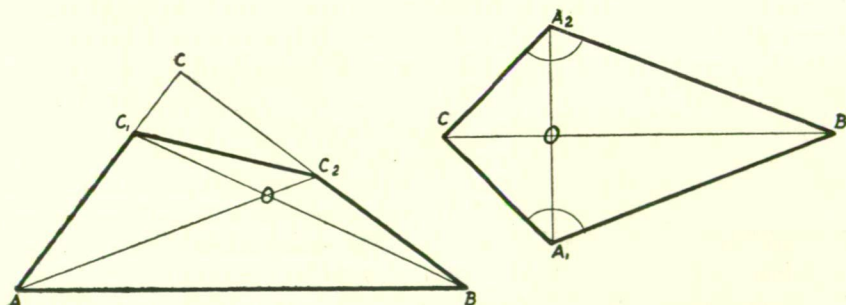
Mivel a deltoidban két szög egyenlő, következik, hogy az egyenlő oldalak metszéspontjainál fekvő két szögből, a másik két szög mérés nélkül is kiszámítható. Pl. a) $A \sphericalangle = 70^\circ$, $B \sphericalangle = 48^\circ$; b) $A \sphericalangle = 65^\circ 30'$, $B \sphericalangle = 52^\circ 45'$ milyen nagyok a nem egyenlő oldalak mellett fekvő szögek.

A trapezoidot 5 adatból: 3 szomszédos oldalból s az általuk közbezárt két szögből, — a deltoidot 3 adatból: a rövidebb átlóból s a két különböző hosszúságú oldalból szerkesztettük meg.

az átlókra nézve: a deltoidnál a hosszabbik átló megfelel a rövidebb átlót, arra merőlegesen áll s egyben megfelel az egyenlő oldalak metszéspontjainál fekvő szögeket.

a szimmetriát illetően: a deltoid hosszabbik átlója szimmetrikus, a szimmetria tengelye a deltoidot két egybevágó, egyenlőtlen oldalú háromszögre bontja.

a terület: a trapezoid területét megkapjuk, ha az oldalak hosszúságainak mértékszámait összeadjuk. A deltoid ke-

4. ábra.

ületét úgy kapjuk meg, hogy az egyik nem egyenlő oldalpár hosszainak összegét kétszer vesszük.

Kratofil Dezső.